

העירה של שלום אש וגיבורייה

בעירה הקטנה חי הסופר הדגול וממנה שאב את השראהו, אותה תיאר ועליה חלם כל ימיו. הוא העלה את גיבוריו מן הסמטאות הצרות ומתוך הבתים העוקומים והוציאם לאויר העולם הרחב. גיבורים חיים הם אלה — ולא בדויים מן הלב. בכל פינה חיטט אש וראה את העיניים המתמיימות והמפוחדות, את האם הענוה ואת העלמות הצנוועות, את הדלות היהודית, את העגלונים, את הבטלבנים, השכדנים, הקצבים, הדיגיגים — את כולם ראה אש ואת כולם הנזיכה.

הרבה כאב ראש גרמו לו לשולם אש גיבוריו שהיו נוהגים לחרפו ולגדרו על שתיאר אותם בספריו המרובים. מספרים, שבREL «מווצני זויטק», אחד מגיבוריו של שלום אש, רצה לשבור את עצמותיו. זה קרה בעירה הסמוכה לנצ'יז. שלום אש ניצל בנס מאגרופיו המסוכנים וברח על נפשו בעוד שבREL צוחח אחריו: «עוד תפול לידי קווטליךנים, עוד אלמדך לך על שהכנסת אותי לספרך, את צלעותיך אמעך». ברל מווצני היה עגלון חסוץ והיה מפורסם בכוחו. ניתנה האמת להאמר, ששומר נפשו היה מרחק ממנו. אף הגויים נהגו בו דרך ארץ והוא מכנים אותו בשם הקוזק היהודי. בין העגלונים נחשב למchioס גדול, היה בעל ז肯 רחוב ושימש תמיד כగבאי בית הכנסת של העגלונים. מטבעו לא היה אדם רע כלפי אלה שהכירו את אופיו. זקורני, שהיה שונה שנות מותו את הסוחרים שנираו לו כמושצי דם. מבחינה זו הוא גם הושפע מבחן המהפכנית, שהיתה אומרת תמיד לאביה, שיש להמית את כל הבורגנאים. דבר זה ניתקע במוחו של ברל והוא ציפה לרבולוציה. הוא היה מנחם את שאר העגלונים בצרתם ואומר להם: כתרו זעיר. לכשתבוא ה-«פופולוציה» יסתדר הכל; ובשעת מעשה היה מנענע בידייו השערות והגדלות ומפריח אלות וקללות כלפי הסוחרים.

אחד מגיבוריו המעניינים ביותר של שלום אש היה ללא ספק מוטקה גנג, שכולם הכירוהו בעירה. בתיאורו של גדור זה נתפרסם מאד שלום אש בספרות האידית. בכל התיאטראות הציגו את

המחזה „מויטה גנב“ בהצלחה בלתי רגילה. זכרוני: כשהגיעו להקה וורשאית ורצתה להציג „מויטה גנב“ בעירנתנו, היה „שםח“. מויטה התרכץ כמתורף על פני העיירה וקרע בשצח קצף את המודעות מכל הכתלים בצווחו: „מה? גנב הם קוראים לי? הצגות יציגו? אני כבר אראה להם את נחת זרווי, תוכלו לכנותי בכל מיני שמות, אבל גנב לא הייתי מימי“. היה הכרח שהלהקה תתן לו למויטה דמי „לא יחרץ“, ורק אז נירגע והירשה להעלות את המחזזה על קרשי הבמה. הוא קיבל, כמובן, שני כרטיסים-כניסה, בשורה הראשונה בשביילו ובשביל אשתו. באולם קם רעש, וכולם הסתכלו כיצד יגיבו הגיבורים החיים על המחזזה. ואילו מויטה ואשתו צחקו יחד עם כל הקהל, כאילו אין העניין נוגע להם כלל.

בזמן האחרון ירד מויטה מגודלתו והוא הפך לצל אדם. בראותו נתערערה וסבל ממיחושים שונים. רק עיני הגנב שלו עוד להטו. קולו נctrד, כשהיה מדובר, היה שם אצבע על צלקת בצוארו — זכר לניתוח שנעשה לו אי-פעם. היה מתעסק עוד באוויר מנותו הקודמת, הידועה לכל מי שקרא את ספרו של אש על שמו של גיבור זה.

אשתו ניהלה את כל העניינים, ואילו הוא, מויטה פושט יד גם הפך ל... בעל תשובה.

מויטה היהओב לשפוך את מריו שיחו בפני הבריות. על הכל אפשר היה לדבר אותו, אולם שמו של שלום אש — ה לשם הוציאר. לשמע שם זה בלבד, היה מתרתח ומטר קללות היה ניתך מפיו.

עד לפעולות החיסול האחרונות עוד היו אחדים מגיבורי שלום אש וביניהם „מויטה גנב“. הם ניספו יחד עם כל קדושי קוטנה. בעת רובצת עירה זו תחת עיי מפולתיה, אף זכר לא נשאר מרחוב בית הכנסת הידוע שהפך לגן-עיר. בית הקברות בן 600 השנה נהרס כלו, ומצבויותיו נילקחו לריצוף רחובות.

כה ניגזה עירתו של שלום אש מארץ החיים ותיעלם לנצח.

אברהם לוסטיגמן

(„היום“, 11.2.49).